

ЖАМОАТ ТАРТИБИГА ҚАРШИ ЖИНОЯТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ ЖИҲАТЛАРИ

Astanov Shaxzod Shoyimovich

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги
университети тингловчиси, leytenant*

Аннотация: Ушбу мақолада жамоат тартибига қарши жиноятларни олдини олишнинг жиноят-процессуал асослари, суриштирув ва дастлабки тергов органларининг бу борадаги ваколатлари ҳамда қонунчиликни такомиллаштириш масалалари таҳлил қилинади.

Аннотация: В данной статье анализируются уголовно-процессуальные основы предупреждения преступлений против общественного порядка, полномочия органов дознания и предварительного следствия в данной сфере, а также вопросы совершенствования законодательства.

Annotation This article analyzes the criminal procedural foundations for the prevention of crimes against public order, the powers of inquiry and preliminary investigation bodies in this area, as well as issues related to the improvement of legislation.

Калит сўзлар: жамоат тартиби, безорилик, жиноят-процессуал кодекси, тақдимнома, профилактика, жиноятнинг сабаблари.

КИРИШ

Жамоат тартибини сақлаш давлатнинг энг муҳим вазифаларидан биридир. Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислохотлари жараёнида жиноятчиликка қарши курашиш билан бирга, жиноятларнинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф этишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Айниқса, безорилик ва жамоат тартибига қарши бошқа қилмишларнинг олдини олишда жиноят-процессуал нормаларнинг роли беқиёс.

Бугунги кунда глобаллашув ва урбанизация жараёнлари жамоат тартибига қарши жиноятларнинг (ЖПК 277-281 моддалар билан боғлиқ қилмишлар) янги шакллари юзага келтирмоқда. Жиноят-процессуал ҳуқуқи нафақат содир этилган қилмиш учун жазо тайинлаш, балки келгусидаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда "превентив тўсиқ" вазифасини бажариши лозим.

Жиноят-процессуал жиҳатдан олдини олиш чоралари қуйидагилардан иборат:

1.Процессуал тақдимномалар: Терговчи ёки суриштирувчи жиноятнинг сабабларини аниқлагандан сўнг, тегишли корхона, муассаса ёки ташкилот раҳбарига ушбу ҳолатларни бартараф этиш ҳақида тақдимнома киритади ¹.

2.Эҳтиёт чораларини тўғри танлаш: Жамоат тартибига қарши жиноят содир этган шахсларга нисбатан (масалан, такрорий безорилик ҳолатларида) муносиб эҳтиёт чорасини қўллаш янги жиноятларнинг олдини олишга хизмат қилади.

3.Жиноят ишини қўзғатишнинг тарбияловчи аҳамияти: Процессуал ҳаракатларнинг ўз вақтида ва қонуний ўтказилиши жамиятда "жазонинг муқаррарлиги" тамойилини мустаҳкамлайди.

Амалиётда жамоат тартибига қарши жиноятлар кўпинча спиртли ичимликлар истеъмол қилиш ёки ёшлар ўртасидаги назоратсизлик оқибатида келиб чиқади. Тадқиқотчи Г.А. Ахмедов таъкидлаганидек, "Жамоат тартибига қарши жиноятларни тергов қилишда нафақат шахснинг айбини исботлаш, балки ушбу муҳитдаги ижтимоий дезорганизация омилларини ҳам процессуал тартибда қайд этиш зарур" ².

1. Процессуал мажбурлов чораларининг профилактик роли

Жамоат тартибига қарши жиноятлар (масалан, безорилик) аксарият ҳолларда давомли характерга эга бўлади. Шу сабабли, ЖПКнинг 18-бобида кўрсатилган эҳтиёт чораларини қўллашда қуйидаги жиҳатларга эътибор қаратиш лозим:

- **Шахсни жамиятдан ажратмаган ҳолда назорат қилиш:** "Муносиб хулқ-атворда бўлиш ҳақида тилхат" эҳтиёт чораси нафақат терговга келишни таъминлайди, балки шахсга нисбатан психологик чеклов сифатида таъсир қилади ³.
- **Гаров ва уй қамоғи:** Жамоат жойларида тартибни бузишга мойил шахслар учун уй қамоғи эҳтиёт чораси уларнинг ижтимоий алоқаларини чеклаш орқали рецидив (қайта жиноят содир этиш) хавфини камайтиради.

2. Далиллаш жараёнида замонавий технологияларнинг ўрни

Жамоат тартибига қарши жиноятларни олдини олишнинг процессуал жиҳати уларни тезкор ва сифатли фoш этиш билан бевосита боғлиқ.

Электрон далиллар: ЖПКнинг 202-1-моддасига мувофиқ, видеокузатув мосламаларидаги ёзувларни процессуал расмийлаштириш орқали шахснинг

¹ Рустамбаев М.Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексига шарҳлар. – Т.: Lesson Press, 2021. – 540-б.

² Ахмедов Г.А. Жамоат тартибига қарши жиноятларнинг криминологик ва процессуал хусусиятлари // Ҳуқуқ ва бурч. – Тошкент, 2023. – №4. – 22-б.

³ Исмоилов И. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимида ички ишлар органларининг ўрни. – Т.: ИИВ Академияси, 2023. – 88-б.

айбини исботлаш, бошқаларда жазонинг муқаррарлиги ҳақида тасаввур уйғотади.

Экспертиза тайинлаш: Оммавий тартибсизликлар ёки гуруҳ бўлиб безорилик қилиш ҳолатларида психологик ва лингвистик экспертизалар тайинлаш, жиноятчиларнинг ўзаро тил бириктириш механизмларини очиб беради, бу эса келгусида шу каби гуруҳларни шаклланишига йўл қўймайди ⁴.

3. Хориж тажрибаси ва қиёсий таҳлил

Ривожланган давлатлар, хусусан, Германия ва Буюк Британия жиноят-процессуал қонунчилигида жамоат тартибини бузувчиларга нисбатан **"маълум бир ҳудудга киришни тақиқлаш"** ёки **"оммавий тadbирларда иштирок этишни чеклаш"** каби процессуал чекловлар мавжуд.

"Германия ЖПК (StPO) нормаларига кўра, жамоат тартибига хавф туғдирувчи шахсларга нисбатан тергов давомида муайян шахслар билан мулоқот қилишни тақиқлаш чораси кенг қўлланилади, бу эса жинойий субмаданиятнинг тарқалишини олдини олади" ⁵.

4. Тақдимнома институтини такомиллаштириш

ЖПК 298-моддаси бўйича киритиладиган тақдимномалар кўпинча расмийлик учун хизмат қилмоқда. Илмий асосланган таклиф сифатида шуни айтиш мумкинки, тақдимномада кўрсатилган чоралар ижро этилмаганда маъмурий жавобгарликни кучайтириш (МЖтК 196-моддаси доирасида) ва буни процессуал баённомада акс эттириш лозим.

Жиноят-процессуал профилактика субъектлари ва уларнинг ваколатлари

Жамоат тартибига қарши жиноятларни олдини олишда ички ишлар органлари, прокуратура ва суд органлари асосий субъектлар ҳисобланади. Айниқса, ички ишлар органлари жиноят-процессуал қонунчилик доирасида:

- профилактик ҳисоб юритиш;
- расмий огоҳлантириш;
- шахсга нисбатан процессуал мажбуриятлар белгилаш орқали жиноятларнинг олдини олиш чораларини кўради⁶.

Ушбу фаолият жиноятларни камайтириш ва жамоат тартибини мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Жамоат тартибига қарши жиноятларни олдини олишнинг ҳуқуқий асослари

⁴ Туляганов А. Жиноят процессида исбот қилиш назарияси. – Т.: ТДЮУ, 2022. – 145-б.

⁵ Lutz Meyer-Goßner. Strafprozessordnung: StPO. 64. Auflage. – München: C.H. Beck, 2021. – S. 312. (Германия ЖПК шарҳи).

⁶ Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар органлари фаолиятига оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар.

Жамоат тартибига қарши жиноятларни олдини олишнинг ҳуқуқий асослари қуйидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда мустаҳкамланган:

- Ўзбекистон Республикаси Конституцияси;
- Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси;
- Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси;
- “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонун.

Мазкур қонун ҳужжатлари жиноятларни барвақт аниқлаш, уларнинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш ҳамда профилактик чора-тадбирларни амалга оширишнинг ҳуқуқий механизмларини белгилаб беради⁷.

Жамоат тартибига қарши жиноятлар тушунчаси ва уларнинг ижтимоий хавфлилиги

Жамоат тартибига қарши жиноятлар — жамиятда белгиланган умумий ҳуқ-атвор қоидаларини бузиш орқали жамоат осойишталиги, фуқароларнинг тинчлиги ва хавфсизлигига тажовуз қилувчи ижтимоий хавфли қилмишлардир. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида безорилик, оммавий тартибсизликлар, жамоат жойларида қонунга хилоф ҳаракатлар каби жиноятлар мазкур туркумга киритилган¹.

Ушбу жиноятларнинг ижтимоий хавфлилиги шундаки, улар кўп ҳолларда жамоат жойларида содир этилиб, кенг доирадаги шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига зиён етказди.

Жиноятларни олдини олиш тушунчаси ва жиноят-процессуал аҳамияти

Жиноятларни олдини олиш — бу жиноят содир этилишига олиб келувчи сабаб ва шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш ҳамда жиноий қилмиш содир этишга мойил шахсларга таъсир кўрсатишга қаратилган ҳуқуқий, ташкилий ва профилактик чора-тадбирлар мажмуасидир³.

Жиноят-процессуал ҳуқуқ нуқтаи назаридан олдини олиш фаолияти суриштирув, тергов ва суд органлари фаолияти билан узвий боғлиқ бўлиб, жиноят ишини қўзғатишдан олдинги текширув, тергов ҳаракатлари жараёнида амалга оширилади. Жиноят-процессуал қонунчиликда жиноят сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаш тергов органларининг муҳим вазифаларидан бири сифатида белгиланган⁸.

Жамоат тартибига қарши жиноятларни олдини олишда жиноят-процессуал механизмлар

Жамоат тартибига қарши жиноятларни олдини олишда қуйидаги жиноят-процессуал механизмлар муҳим аҳамият касб этади:

⁷ Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни.

⁸ Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси.

Биринчидан, жиноят тўғрисидаги ариза ва хабарларни ўз вақтида қабул қилиш, рўйхатга олиш ва ҳолисона кўриб чиқиш. Бу жиноятларни барвақт аниқлаш ва уларнинг олдини олиш имконини беради⁹.

Иккинчидан, тергов ҳаракатларини қонуний ва тезкор амалга ошириш орқали жиноят содир этишга имкон берган сабаб ва шарт-шароитларни аниқлаш. Терговчи томонидан тегишли тақдимномалар киритилиши профилактик аҳамиятга эга.

Учинчидан, эҳтиёт чораларини қўллаш орқали жамоат тартибига янги таҳдидларнинг олдини олиш. Айниқса, жамоат хавфсизлигига жиддий хавф туғдирувчи шахсларга нисбатан қонуний чеклов чораларини қўллаш муҳим ҳисобланади.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, жамоат тартибига қарши жиноятларни олдини олишда ҳуқуқий тартибга солиш, айниқса жиноят-процессуал механизмларнинг самарали қўлланилиши муҳим аҳамиятга эга. Жиноят-процессуал қонунчиликда назарда тутилган профилактик чоралар жамиятда қонун устуворлигини таъминлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Рустамбаев М.Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексига шарҳлар. – Т.: Lesson Press, 2021. – 540-б.
2. Ахмедов Г.А. Жамоат тартибига қарши жиноятларнинг криминологик ва процессуал хусусиятлари // Ҳуқуқ ва бурч. – Тошкент, 2023. – №4. – 22-б.
3. Исмоилов И. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимида ички ишлар органларининг ўрни. – Т.: ИИВ Академияси, 2023. – 88-б.
4. Туляганов А. Жиноят процессида исбот қилиш назарияси. – Т.: ТДЮУ, 2022. – 145-б.
5. Lutz Meyer-Goßner. Strafprozessordnung: StPO. 64. Auflage. – München: C.H. Beck, 2021. – S. 312. (Германия ЖПК шарҳи).
6. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар органлари фаолиятига оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар.
7. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни.

⁹ Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти тўғрисидаги қонун ҳужжатлари.